

Ο Γιάννης Δεληγιάννης για την συλλογή διηγημάτων "Ομελέτα με μανιτάρια" (πολιτιστική ομάδα Φράγμα των Λεχαινών, 15-12-2007)

Ο Γιάννης Δεληγιάννης παρουσιάζει τη συλλογή διηγημάτων Ομελέτα με μανιτάρια (Νεφέλη, 2007) στην πολιτιστική ομάδα Φράγμα των Λεχαινών (2007-12-15).

Ομελέτα με μανιτάρια

Ο αφηγηματικός κόσμος συγκροτείται με το υλικό της ανθρώπινης εμπειρίας. Η σημασία της λογοτεχνίας ενισχύεται από τη διαπίστωση πως τον κόσμο τον αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις και τον κατανοούμε με το μυαλό μας. Συνεπώς και η λογοτεχνία και ο κόσμος είναι δημιουργήματα του νου.

Η εξεταζόμενη δομή (θεσμικό σύνολο και αλληλένδετα νοήματα) που κυριαρχεί στην αφήγηση της Η. Νικοπούλου είναι ο οικογενειακός θεσμός από την πλευρά της πλήρωσης των ατομικών προσδοκιών μέσα σε αυτό το σχήμα. Εξαιρεση σε αυτόν το θεματικό κύκλο αποτελούν τα διηγήματα του Δ' κύκλου (και λιγότερο στον Ε' κύκλο) όπου διερευνάται η επιτυχημένη ή αποτυχημένη ενσωμάτωση της προσωπικότητας σε άλλες κοινωνικές εμπειρίες (εργασιακό περιβάλλον, ομαδοποιημένες ψυχαγωγικές εμπειρίες (κλαμπ διασκέδασης και γνωριμιών κλπ).

Τεχνικά χαρακτηριστικά της αφήγησης:

Χρόνος αφήγησης

α) Υπάρχουν δύο χρόνοι αφήγησης που παρουσιάζονται ως αφηγηματικό παρόν (παρόν-παρελθόν). Τη χρονική απόσταση ανάμεσα στα δύο αφηγηματικά τώρα την αντιλαμβανόμαστε από σαφείς χρονικές αναφορές, (π.χ. πολλά χρόνια μετά). Με αυτή την τεχνική ο συγγραφέας δημιουργεί μια νοηματική συνέχεια ή αιτιοκρατική σχέση για το περιεχόμενο της αφήγησης.

β) Υπάρχει το αφηγηματικό παρόν που είναι διαφορετικό από το χρόνο του αφηγητή. Ειδικά η ανάδειξη του παρελθόντος σε παρόν από την άποψη της τεχνικής μεγιστοποιεί ή εξιδανικεύει το ρόλο του παρελθόντος (απομνημονεύματα, ημερολόγιο, αυτοβιογραφία). Στη δική μας περίπτωση η αναγωγή στην παιδική ηλικία στηρίζεται στην αξιολόγηση των ηλικιών από τη σκοπιά της ψυχανάλυσης (δηλαδή η συγκρότηση της προσωπικότητας διερευνάται με γνώμονα τα καθοριστικά βιώματα της παιδικής ηλικίας).

γ) Το αφηγηματικό παρόν (ο χρόνος της ιστορίας) ταυτίζεται με το χρόνο του αφηγητή. Με αυτή την τεχνική δεν αναζητούμε την ερμηνεία της κοινωνικής εμπειρίας (με την έννοια εμπειρία ορίζουμε την πραγματικότητα)

αλλά κυρίως την περιγραφή της εμπειρίας.

Διαλογικά Μέρη

Η ισχυρή παρουσία διαλογικών μερών στα περισσότερα διηγήματα σε πρώτη ανάγνωση δείχνει ότι η εξέλιξη του μύθου και των προσώπων του διηγήματος δεν προκύπτει από την επικοινωνία αλλά από τη δράση (τα γεγονότα). Όμως, επειδή στην περίπτωση μας το κεντρικό ζήτημα της αφήγησης είναι οι λύσεις και τα αδιέξοδα του κοινωνικού υποκειμένου (δηλαδή του ατόμου στην επαφή του με την κοινωνία), γι' αυτό γίνεται σαφές ότι η επικοινωνία ανάμεσα στα πρόσωπα δεν αποτελεί τον καταλύτη για να ενταθούν τα αδιέξοδα ή να εξερευνηθούν λύσεις. Στο διήγημα «Ομελέτα με μανιτάρια» αυτό το στοιχείο φαίνεται πολύ καθαρά στον εσωτερικό μονόλογο του ήρωα που πάσχει. «Δε θέλω να μου μιλήσει, τι να μου πει; Πού ξέρει τι σκέφτομαι; Πώς ν' απαντήσει σε πράγματα που δεν μπορώ ν' απαντήσω ούτε εγώ; [...]. Όλο αυτό το τρομακτικό κενό, λεώ, ανάμεσα μας ξαφνικά δημιουργήθηκε ή υπήρχε πάντα και απλώς δεν το είχαμε πάρει χαμπάρι; Και τι να της κουβεντιάσω απ' όλ αυτά; Και τι θα βγει;». Εξάιρεση σε αυτή την τεχνική αποτελούν τα διηγήματα «Μύλος» και «Κομμωτήριο», όπου τα διαλογικά μέρη αναβαθμίζονται.

Εστίαση

Έχουμε πρωτοπρόσωπη ή τρίτοπρόσωπη αφήγηση, συνήθως ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής του αφηγητή στην εξέλιξη της ιστορίας.

Παρατηρήσεις στο περιεχόμενο της αφήγησης:

Κοινωνικές αξίες

• Η αναφορά στην πατριαρχία

Οι εικόνες του κοινωνικού φύλου, η θηλυκότητα αποδίδονται συμβολικοποιημένα με λέξεις όπως κούκλα, καθρέφτης, κλπ. Όμως υπάρχει μια περιγραφική ερμηνεία της πατριαρχίας με την έννοια της διαδοχής του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας (από τη μητέρα στην κόρη). Ειδικά η απόπειρα ελέγχου της αναδυόμενης σεξουαλικότητας του κοριτσιού στην εφηβεία (με το κόψιμο των μαλλιών) εντάσσεται σε μια γενικότερη διαδικασία μετάδοσης των κοινωνικών κανόνων που αφορούν τη λειτουργία του κοινωνικού φύλου με προεξάρχον χαρακτηριστικό την ευπείθεια. Το απόσπασμα στο κομμωτήριο είναι χαρακτηριστικό: «Πάντα ήταν βολικό παιδί, δεν δημιουργούσε προβλήματα και γενικά δεν πρόβαλλε αντιρρήσεις. Έτσι, όταν αυτό άρχισε ν' αλλάζει, προκάλεσε αίσθηση και μάλλον δυσaráεσκεια στους γύρω. Η μητέρα της ήταν η τελευταία που κατάλαβε πως έχει απέναντι της ένα διαφορετικό πλάσμα απ' αυτό που ήξερε και πως όφειλε να το ακούει και να το σέβεται περισσότερο. Χωρίς να το πολυσάξει, συνέχισε να επιβάλλεται στη νεαρή κοπέλα με τους τρόπους που ήξερε». (σ. 21-22).

Η ενοχική διάσταση της σεξουαλικότητας παραπέμπει στους κανόνες της πατριαρχίας. Η ερωτική εμπειρία της γυναίκας περιγράφεται σε πολλές περιπτώσεις ως ερωτική παρέκκλιση, όπως στην περίπτωση της «Παρενόχλησης» ακολουθεί η ηθική πτώση και η ενοχή: «Η πόρτα ξανανοίγει απότομα, η μάνα ουρλιάζει, Απ' όλους τους άντρες τον δικό μου βρήκες» [...]. Σαν τον πατέρα σου κι εσύ, με πρόδωσες, χάσου, χάσου!» [...]. Τουλάχιστον τώρα έμαθε, για να το λέει η μάνα, ξέρει. Είναι φτιαγμένη από σκάρτα υλικά. Έκανε ήδη την πρώτη προδοσία» (σ. 39).

Βεβαίως, η σεξουαλικότητα βιώνεται ως υποταγή στο κυρίαρχο αρσενικό που αναπαράγει τη βία και την εξουσία του κοινωνικού του φύλου.

Ο προσδιορισμός του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας ως διαφορετική ύπαρξη (ως Άλλο) από την ανθρωπινή ύπαρξη επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό με την συμβολικοποιημένη εικόνα της κούκλας, η οποία κατά τη διάρκεια ενός παιχνιδιού με καθαρά ψυχαναλυτικές αναφορές, αλλάζει χέρια ως αντικείμενο. Αυτό το θέμα το βρίσκουμε παραστατικά διατυπωμένο στο διήγημα «Το Κάστρο».

• Η κοινωνική αξία της παιδικότητας

Η παιδικότητα ως αθωότητα, ως σύστημα κατανόησης της

πραγματικότητας αναιρείται στο αφηγηματικό κόσμο της Νικοπούλου από τις δομές του κοινωνικού συστήματος των ενηλίκων. Εδώ αξίζει να κάνουμε μια παρατήρηση. Η ολοένα και περισσότερο εξιδανικευτική στροφή στις αξίες της παιδικότητας στο κοινωνικό σύστημα δημιουργεί μια κουλτούρα παιδικότητας (παιδικά προγράμματα, παιδική λογοτεχνία κλπ) που είναι μια αξία αντιστ-

αθμιστική προς την αγριότητα του σύγχρονου κόσμου. Θα μπορούσε ως ένα βαθμό να διερευνηθεί το κατά πόσον εξασφαλίζει την αποενοχοποίηση και το αδιατάρακτο της διεφθαρμένης ενήλικης ζωής.

- Η κοινωνική αξία των ερωτικών φαντασιώσεων

Η ερωτική φαντασίωση αντιδιαστέλλεται προς τη βιωμένη ερωτική εμπειρία με τον ίδιο σχεδόν τρόπο που η εικόνα μιας κατάστασης, το όνειρο, το παραλήρημα αντιδιαστέλλονται προς τη συμβατική γνώση της κατάστασης. Η απελευθερωτική δύναμη της ερωτικής φαντασίωσης έχει διεξοδικά σχολιαστεί από τον Φρόυντ, πατέρα της ψυχανάλυσης. Στο αφηγηματικό κόσμο της Νικοπούλου η ερωτική φαντασίωση γίνεται το εργαλείο για την αποδέσμευση των ηρώων από τις συμβάσεις του συνειδητού κόσμου. Στο διήγημα «Το βίντεο» η αφήγηση παίζει με τη γνώση της πραγματικότητας και με την υποκατάστασή της από την εικόνα. Μάλιστα το επικοινωνιακό χάσμα στις ανθρώπινες σχέσεις, στο αφήγημα αυτό παρουσιάζει το εξής ενδιαφέρον στοιχείο: αυτό που βρίσκεται σε κρίση δεν είναι οι ανθρώπινες σχέσεις αλλά η εικόνα που έχουν τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα για τη σχέση τους. «Χανόταν στις εικόνες του, στις φαντασιώσεις του, κι ήταν τότε, σχεδόν αποκλειστικά τότε, που την αναζητούσε ερωτικά. Και πάλι μαζί της δεν ήταν εκατό τα εκατό», (σ.58). Τα πρόσωπα αδυνατούν να υπερβούν την κρίση της δομής διότι κυριαρχούνται από τις κοινωνικές εικόνες που συσκοτίζουν την ουσία της δομής.

- Η κοινωνική αξία της παράδοσης

Το παραδοσιακό, η αντίκα αποτέλεσε μια ανερχόμενη κοινωνική αξία των στρωμάτων της πόλης και της επαρχιακής ανώτερης τάξης που αναζητήσαν την αυθεντικότητα στο παλιό. Ως φαινόμενο συνδέεται με την κρίση του μεταμοντερνισμού, δηλαδή με την κοινωνία της πληροφορίας η οποία αποθέωνε το μέλλον, εγκαινίαζε υψηλές ταχύτητες στις κοινωνικές αλλαγές και δυσχέρανε την προσαρμογή. Έτσι, το παραδοσιακό σηματοδοτήθηκε ως γνήσιο και αποκαθιστούσε σε συμβολικό επίπεδο τον χαμένο κρίκο των εσωτερικών μεταναστών της πρωτεύουσας με το γενέθλιο τόπο σε κάποιο μικρό χωριό της επαρχίας.

- Η καπιταλιστική ηθική της πρωτεύουσας, το κέρδος

Βέβαια, το παλιό απέκτησε εμπορική αξία και στα πλαίσια αυτά εγκαταλείφθηκε ο παλιότερος άκαμπος ηθικός κώδικας της αγροτικής Ελλάδας διαμορφωμένος από την εκκλησιαστική ηθική διαπαιδαγώγηση και από την κοινοτιστική αλληλεγγύη. Ο αρριβισμός στη διαδικασία ιδιοποίησης, το κυνήγι του κέρδους, εγγράφονται ως νέες αξίες σε αυτή τα βόλτα της μητέρας με την κόρη στο Μοναστηράκι στο αφήγημα που επιτιτλίζεται «Το παζάρι».

- Ο ατομικός φιλελευθερισμός

Στο αφήγημα «Η θυμωμένη του Ντεγκά» η ελευθερία είναι η έξοδος από την συμπαρουσία. Η δραπέτευση της μπαλαρίνας από την ενότητα της καλλιτεχνικής σύνθεσης είναι μια πράξη ελευθερίας .

Συμπεράσματα

α) Η μικροαφήγηση εντάσσεται στη λογική του στιγμιότυπου και του μοντάζ. Τα μικρά αφηγήματα εκφράζουν την πολυδιάσπαση της ενότητας του σύγχρονου κόσμου, την αδυναμία ορθολογικής διαχείρισης του παρόντος.

β) Ο διάλογος ανάμεσα στα πρόσωπα δεν αναιρεί ουσιαστικά το επικοινωνιακό χάσμα και δεν οδηγεί σε συναντίληψη. Εδώ εντοπίζουμε τα αδιέξοδα του ατομικού φιλελευθερισμού που διαδέχθηκε το τέλος των συλλογικοτήτων.

γ) Η διερεύνηση της σεξουαλικότητας ως καταλύτη για την ανάδειξη της προσωπικότητας των ηρώων προδίνει τη ψυχαναλυτική διάσταση του αφηγήματος, όπου οι θεσμοί δεν κινούν την ανθρώπινη ιστορία με άμεσο τρόπο, αλλά εγγράφουν στον ατομικό ψυχισμό ίχνη τα οποία του παράγουν κίνητρα δράσης.

δ) Η παρουσία των χρωμάτων των φλου και ακαθόριστων εικόνων προσδίνουν έναν ιμπρεσιονιστικό χαρακτήρα στην αφήγηση, κάτι που δικαιολογείται από την ασάφεια των ορίων ανάμεσα στο αληθινό και στην εικόνα. Αυτή η βασική διχοστασία είναι και ο μοχλός που κινητοποιεί τους ήρωες.

Γιάννης Δεληγιάννης